

Acta des synodi provincialis, ghehouden den 15 Junii a^o. 1574.

De namen dergheenen, die in den synodo gheweest sijn, daertoe veroordent van haren classen om met haren stemmen te helpen besluyten ¹⁾.

Wt de classe van Delft:

1. FRANCISCUS FRANCUS, dienaer tot Naeldtwijk, by denwelcke een tijd langh gheweest is MATTHIJS JACOBSZ, ouderlingh van Naeldtwijk.
2. EGIDIUS, dienaer tot Roterodam.
3. HUBERTUS FRANCISCI, eertijds dienaer tot Schipluij.
4. ARNHOLDUS CORNELIUS, dienaer der kerecke van Delft.
5. BURCHART JANSZ, sijn medeghesel, diaken.

Van Dordrecht:

6. JOHANNES LIPPIUS,
 7. BARTHOLDUS GUILIELMUS,
 8. JACOBUS MICHAEL,
 9. CHRISTIANUS SINAPIUS,
- } kerckendienaers van Dordrecht.
10. JAN CANIN, ouderlingh.
 11. CLAES JANSZ JAGHER, ouderlingh.
 12. PETRUS JOHANNES, dienaer der kerecke tot Schoonhoven.
 13. JOHANNES HEINRICHI, dienaer der kerecke ter Gouw
 14. met een ouderlingh ²⁾.

Wt de classe van den Briel:

15. GERARDUS GALLINACEUS, dienaer des woordts in den Briel.
16. JAN COMMERSZ, ouderlingh der kerecke in den Briel.

Wt de classe van Scouwen:

17. GERARDUS CULENBORGICUS, dienaer des woordts te Zijrixee.
18. CIJPRIANUS MORRHUIS, ouderlingh der kerecke van Zijrixee.

Wt de classe van Walcheren:

19. GASPARUS HEIJDANUS, dienaer des woordts.
20. JAN DE HORN, ouderlingh der kerecke tot Middelburch.
21. JOHANNES GEROBULUS, dienaer der kerecke tot Vlissinghen.
22. JOHANNES MIGGRODIUS, dienaer der kerecke van ter Veer.

¹⁾ Deze volzin en de hierop volgende naamlijst gaan aan de notulen, waarbij ze behooren, onmiddellijk vooraf. Vgl. de aant. van Rutgers, *Acta van de Nederl. Syn.* op pag. 131. ²⁾ Wilhem Thomessenn, ouderling te Gouda Vgl. Rutgers, p. 182.

23. JOHANNES TAFFINUS.

Noch wt de classe van Delft: ERNESTUS VAN VASSEN, ouderlingh der kercke in den Haghe

ende PETRUS CARPENTARIUS, dienaer van Schiedam.

Wt Noorthollandt niemandt.

Wt de classe van Leijden niemandt.

CASPARUS HEIDANUS is met ghemeijnen stemmen tot praeses vercoren, ende ARNHOLDUS CORNELIUS scriba ¹⁾).

Is besloten, dat de dienaers van Dordrecht met harer consistorie twee ouderlinghen verkiesen sullen om der sijnodale versamelinghe bij te wonen.

Overmidts d'ontschuldts, waeromme HENRICUS van Gorichom op den sijnodum niet en coomt, van der consistorie niet gheschreven en is, noch oock gheen fondement en heeft, soo en is die van der versamelinghe niet aenghenomen.

Is derhalven besloten, dat men aen het consistorium van Gorichom schrijven sal, dat sij HENDRICUM met eenen ouderlingh na de ordinantie des classischen conventus, tot Bommel ghehouden, op den sijnodum seijnden, dat men oock de overicheijt, die voor HENDRICO gheschreven hadde, met een brief adverteere, dat sij het ons niet qualick af en neme, dat wij HEINDRICUM ontbieden. Dit te schrijven is ERNESTO te laste gheleijt.

Op de vraghe, wie met den brieven gaen sal ende wie de plaetse HEINDRICI (soo hij coomt) sal vertreden, is besloten, dat men eenen seeckeren bode tot Gorichom sal seijnden, die haer wt den naem des sijnodi beloven sal (so sij HENDRICUM laten gaen) een anderen in sijne plaetse, totdat hij wedercoomt, te setten.

Is besloten op den lasterischen ende spijtighen brief des ministri tot Woerden, dat M. TAFFIN den brief ter gheleghener tijdt ende bij occasie mijnheer den Prince vertoonen sal ende met hem handelen, wat men beste in dese saecke sal doen.

Item dat TAFFINUS eene grondelicke antwoorde op den brief des dienaers van Woerden schrijven sal tot verantwoordinghe des sijnodi ende wederlegghinghe sijner spijticheijt, welken brief HUGO van Oudewater afschrijven ende hem in sijnen naem overseijnden sal.

LIPPIUS sal een briefgen aen die van Bommel schrijven, dat sij of eenen van haren dienaren ende ouderlinghen in den sijnodum seijnden ofte d'oorsaecke schrijven, waeromme sij sulx niet en connen doen.

16 Junii.

Die artikelen des sijnodi van Embden sijn voorghesehen.

¹⁾ »Casparus — scriba» staat in het handschrift bovenaan in margine.

(Artic. 32) ¹⁾. Is ghesproocken gheweest, dat het nut sijn soude, dat oock de ouderlinghen ende diakenen de Nederlantsche Belijdinghe ende ²⁾ den artikelen des sijnodi onderschreven.

TAFFINUS heeft aen D. BEZAM na laste des derden artikels gheschreven, dan en heeft gheen antwoordt ontfanghen Derhalven en sullen de broeders alsnoch de Belijdinghe der articulen van Vranckrijk niet onderschrijven.

(Artic. 1.) Wordt voor goet aenghesien, dat in allen consistorien ofte ten minsten in allen classen eene copie van de Confessie ende articulis sijnodi bewaret worde.

(2.) De versamelinghe heeft besloten, dat men eenerleij catechismum in allen kercken der provincie houden sal.

Ten anderden dat dit sal wesen de Heidelbersche Catechismus.

Ten derden dat men desen Catechismum alleen opentlicken sal leeren, ende dat de dienaers in het besonder tcort ondersoek den sommighen voorhouden mueghen

Op de vraghe, of de kerkendienaeren in haren kercken ouderlinghen ende diakenen hebben, die wettelicke vercoren sijn, is gheantwoort, ja.

In allen plaetsen is een beghinssel van classen, van denwelcken hierna ghehandelt sal worden.

Die van Enghelandt hebben haer beste ghedaen aengaende tghene, dat in den achten artikel des Embdtschen sijnodi besloten is, dan sijn van den bisschoppen verhindert.

Is goetghevonden, dat men die van Enghelandt wederomme vermanen sal, dat se hun in den alghemeijnen sijnodo vinden. Ende GEROBULUS is veroordent dit oock mede onder anderen in den brief te setten, die hij aenghenomen heeft aen hun te schrijven.

De deijlinghe der classen.

(9.) 1. Walcheren. 2. Scouwen ende Duvelandt.

3. tLandt van Voorn, Putten behalven Roon ende Portegael, item Overflackee ende Goereede tot der tijdt toe, dat de kercken beter versien sullen wesen ende dat die van Overflackee eene classem op hunselven connen maecken.

4. Delft, Woudt, Schipluij, Lier, Maeslandt, Naeldtwijck, Ouwerschie, Pinaicker, Berckel, Nootdorp, Bleijswijck, Soetermeer.

5. Haghe, Rijswijck, Voorburch, Wassenaer, Monster, sGravenzandt, Loosduijnen, Eickenduijnen, Scheveringhe, Wateringhe.

6. Roterdam, Schiedam, Hillegonchtsberch, Delfshaven, Vlaerdinghen, Capelle, Cralinghen, Sevenhuijse, Iselmonde, Portegael, Roon.

¹⁾ De cijfers, die in het Handschrift bij de alinea's, waarbij zij behooren, in margine staan, zijn hier aan het begin dier alinea's tusschen () geplaatst.

²⁾ »ende". Ten onrechte leest Rutgers »onder".

7. Bommel, Bueren, Leerdam, Hueckelom, Asperen, Gorichom met haren ommeligghenden dorpen.

8. Dordrecht, Gheertruijdenberch, teijlandt van Swijndrecht met sijnen dorpen, Petershoeck met den sijnen. De Clundert ende de Finert sullen onder Dordrecht behooren, soolangh als die Flackee gheen classe op haerselven en maeckt.

9. Ter Gow, Schoonhoven, Oudewater, Woerden met haren dorpen ende met allen den dorpen, die daer legghen tusschen de Leek ende Isel, met Nieupoort, Langheraeck ende Amers.

10. Leijden met gantsch Rijnlandt.

11. Alckmair. 12. Enchuijzen. 13. Hoorn. 14. Eedam.

De broeders hebben besloten, aengesien weinich plaetsen noch met dienaren voorsien sijn, dat hun sommige classen twee ende twee tsamenvoeghen sullen. Ende als door Godts ghenade de kercken beter versien sullen wesen, dat alsdan de classen sich wederomme sullen muegghen deijlen.

Is besloten, dat men aen die van Enghelandt, Wesel, Embden, Antwerpen schrijven sal, dat se den 45 artikel nacomen, belovende dat wij tselve oock neerstelick doen willen. Dit sal doen JOHANNES GEROBULUS.

(12.) Om die confusie ende verwerringhe te vermijden, die wt de verkiesinghe des ghemeijnen volx ontstaen mochte, hebben de broeders besloten, dat de dienaers des woordts van der consistorie der plaetse, daer sij dienen sullen, beroepen worden, doch alsoo dat het gheschiede met advijs der classische versamelinghe, ende dat se alsoo der ghemeijnte voorghestelt worden na wtwijzen des 13 Embdtschen artikels.

(27.) Aengaende tverkiezen der ouderlinghen ende diaconen, dat sal gheschieden na het wtwijzen des 14 artikels der Embdtsche versamelinghe, dat namelick de consistorie trecht der verkiesinghe hebben sal.

(28.) De consistorie sal dubbel ghetal der ouderlinghen ende diaconen der ghemeijnte voorstellen, dewelcke de helft daerwt sal kiezen.

(31.) Der vercooren dienaren halfdeel sal alle jaers verandert worden na wtwijzen des 15 artijckels.

(15.) De dienaren des woordts, die vrij sijn, sullen henselven in den dienst der kercke gheroepen sijnde verbinden. Die elders verbonden sijn, sullen daervan bij den classe ghewisse reden laten blijcken, welcke oordeelen sal, of de oorsaecken ghewichtich ghenoech sijn om in anderer kercken dienst te treden.

Op de 10 vraghe van dien van den Briel is gheantwoordt, dat TAFINUS bij mijn heer den Prince van de onderhoudinghe der dienaren ghehandelt ende goede hope ghecreghen heeft.

Teghen die dienaren, die lichtveerdelicken in andere kercken sonder wil ende weten der classe vertrecken, sal men de kerkelicke censure ghebruijcken.

Op den 12 artikel is TAFFINO belastet, dat hij met sijner Excellentie

ter gheleghener tijdt ende bij occasie handelen sal, dat hij den officieren allesins op den dorpen ghebieden wille, dat sij niemant toe en laten te predicken, dan die een brief van den classe vertoonen sal.

(8.) Is besloten, dat de beroepene dienaren des woordts oordentlicken bij ghebeurten in den consistorio presideeren sullen.

(16.) Op de 16 propositie van Delf is besloten, dat gheen dienaar wt de classe, daer hij in is, vertrecken en mach in eene andere kercke sonder eerst van sijner classe oorlof vercreghen te hebben, opdat hij niet alleen van sijner kercke, maer oock van der classe schriftelick bescheijt brenghe, doch dat de classen wederomme de dienaren met behoorlick onderhoudt ende andersins versorghen.

(13.) De dienaers sullen opentlicken in der classische versamelinghe gheexamineert worden.

(24.) Overmidts d'oplegghinghe der handen in deser jonckheijt der kercke tot superstitie ghetoghen ende sommigher bespottinghe onderworpen soude mueghen wesen, hebben de broeders besloten, dat men deselve alsoch onderweghen laten sal ende de dienaers alleen Gode ende der ghemeynthe beveelen, als hierna volcht.

(25.) Is besloten, dat men de dienaers, die elders in den dienst gheweest sijn, ende van nu voortaan nieuwelick in der kercke aenghenomen sullen worden, Gode met den ghebede ende der ghemeijnte met eener cleijne vermaninghe na d'onderlinghe stipulatie beveelen sal, ghelyck als men oock dien sal doen, die nu eerst in den dienst opghenomen worden, in denwelcken doch een breeder vermaninghe ende stipulatie voorgaen sal.

17 Junii.

(17.) Gheen minister, wt anderen kercken comende, sal aenghenomen worden sonder ghetuyghenisse te brengen van der classe ende consistorie, vandaer hij coomt, of, daer gheen classe ofte oordentlicke consistorie en is, van gheloofwaardighe ministers ende anderen personen, van welke attestatie de classe ende kercke oordeelen sal, of se genoechaem is.

(23.) Aengaende tvasten ende bidden ontrent de verkiesinghe der dienaren is besloten, dat wanneer men handelt van eenen seeckeren dienaar des woordts te verkiesen, die der kercke Godts van te vooren ghetrouwelick ghedient heeft, dat men niet en sal behoeven eenich vasten te houden. Maer wanneer men vergaderen sal om te besien, wie te verkiesen sij, soo sal men de lidmaten der ghemeijnte tot huijsvasten ende bidden vermanen, hetwelcke niet soo naw en sal behoeven onderhouden te worden in de verkiesinghe der ouderlinghen ende diaconen.

(4.) Tot verclaringhe des 6 artikels des Embdtschen sijnodei soo sullen de dienaers des woordts, ouderlinghen ende diakenen de consistorie maecken, alsoo dat de dienaren ende ouderlinghen alleen onder hen

versamelen sullen, oock de diaconen bijzonder om hare eijghen saecken, die d'armen aengaen, te verhandelen. Doch in plaetsen, daer weinich ouderlinghen sijn, sullen de diakenen toeghelaten mueghen worden na de begheerte der consistorie. Ende de diaconen sullen ghehouden worden te verschijnen, wanneer se in de consistorie beroepen worden.

(6.) In een ieghelijk consistorie sal een boeck wesen, waerinne neerstelick ende ghetrouwelick opheteijckent sal worden, wat tot de regeringhe der kerecke dient, twelck alles gheschreven sijnde t'elcke mael sal herlesen ¹⁾ worden, of daer iet af of toe te doen ware. Ende men sal in de naestvolghende versamelinghe lesen, wat in de leste besloten is.

(7.) Item men sal een boeck in allen ghemeijnten hebben, daerin men teijckenen sal de namen der kinder, die gheboren ende ghedoopt worden, met den namen der ouderen ende ghetuijghen. Item dergheenen, die men trowt ende die men tot lidmaten der ghemeijnte opneemt.

Oock sal een ieghelijk dienaer opteijckenen de namen der lidmaten, die afsterven, ende die oevericheijt bidden, dat se den graefmaeckeren ofte dengheenen, die last daarvan hebben, beveelen boeck te houden van allen dengheenen, die afsterven, opdat men altijdts, als het noot doet, vereijsschen can wie daer ghestorven is.

(19.) Die bujten de ordeninghe der kerecke sich in den kerckendienst indringhen, sullen van der classe eens, twee of meermael gheroepen ende vermaent worden, dat se reden haers doens gheven. Ende ist dat se dit hartneckelick weijgheren te doen, soo sullen sij verlaert worden schismatici ende loopers te wesen, ende haer naemen sullen den anderen classibus te kennen ghegheven worden. Doch indien sij sich beclaegden, dat hun onghelick gheschiede, soo sullen sij sich op den sijnodum provincialem beroepen mueghen. Hierentusschen sal mijn heer de Prince ghebeden worden, dat hij den officieren der plaetsen ghebiede, dat sij niemant toe en laten te predicken dan die ghetuijghenisse hebben van haren classe etc., alsoo boven verhaelt is, dat TAFFINUS dit doen sal.

(3.) De broeders achten, dat tot wtroeijinghe der valscher leeringhe ende dwalinghen, die door het lesen der ketterischen boecken meer ende meer toenemen, dese navolghende middelen ghevolcht behooren te worden. Ten eersten sullen de dienaers van den predickstoel tvolck tot de lesinghe der bibelsche schriftuijre vermanen ende van den onghesonden ketterischen boecken afmanen ²⁾, doch de namen der boecken spaerlick noemende. Ten tweeden sullen die boeckvercoopers, der reijne leere toeghedaen, van den dienaren vermaent worden, dat se sulcke boecken niet en drucken noch vercoopen. Ten derden sullen de dienaers in de huijsbesoec-

¹⁾ »herlesen". Ten onrechte heeft Rutgers »gelesen". ²⁾ »afmanen". Er staat »afmanen sal", doch dit is blijkbaar een fout.

kinghen der lidmaten der ghemeijnte besien, of in haren hujsen eenighe schadelicke boecken sijn, opdat se haer vermanen mueghen sulcke boecken wech te doen.

(21.) Aengaende de propositie, of men diegheene, die niet ghestudeert en hebben ende nochtans, goet verstandt hebbende, begheerich sijn hun tot eenighen kerckendienst te begheven, toelaten sal te proponeeren, is besloten, dat men die alleen toelaten sal, in denwelcken alle dese dinghen bevonden ¹⁾ en worden: ten eersten godtsalicheijt ende ootmoedicheijt, ten tweeden gave van welspreeckenheijt, ten derden goet verstandt ende discretie.

Men sal de Nederlandsche Belijdinghe des gheloofs om seeckere oorsaecken laten als sij is, ende soo daer eenighe woorden in te veranderen waren na het exemplair tot Geneven ghedruckt, sal men wachten tot op den sijnodum generalem.

(20.) Die monicken ende papen gheweest sijn ende sich tot den kerckendienst begheeren te begheven, sal men niet toelaten dan van der classe gheexamineert na deser preuve: ten eersten dat se de leere des paeusdoms versaecken, ten tweeden dat se hare vocatie versaecken, ten derden dat se wel gheoeffent ende doorsocht sijn door ootmoedicheijt ende patientie, ten vierden dat se een gave van wel te leeren hebben, ten vijfden dat se de rechte leere bekennen ende sich der discipline onderwerpen.

(10.) Aengaende den tijdt der classische versamelinghe is besloten, dat de classen alle maenden versamelen sullen, wtghenomen Dort ende ter Gouw, die alle twee maenden tsamen sullen comen, totdat se op hetselven gheset worden. Sullen doch de dienaers van allen classen ghehouden sijn bijeen te comen telcken dat se om eenighe nootsaecken beroepen worden.

(11.) Men sal de classische versamelinghen op verscheiden plaetsen d'een na d'ander houden, ende het sal der classe toestaen, eer se scheijt, t'elcken de plaetse der naestcomende versamelinghe te benamen.

(51.) Aengaende d'opentlicke avontghebeden hebben de broeders besloten, dat men se niet invoeren en sal, daer se niet en sijn, ende daer se in ghebruijck sijn, soo stichtelick ende voorsichtelick afschaffe, als het mueghelick is, insonderheyte om dese navolghende oorsaecken: ten eersten opdat men d'oordentlicke predication des te vierigher ende neerstelicker besoecke, ten tweeden dat ²⁾ de huijsghebeden des avonts (die een ieghelick huijsvader met sijn huijsghesin schuldich is te doen) te neerstigher onderhouden worden, ten derden opdat d'alghemeijne ghebeden op den vastdaghen, die men somtijds om eenighen bijsonderen nootd ghebruijckt, te vierigher ende solenneelicker mueghen ghebruijcket worden.

(52.) Van den lijckpredicken is besloten, dat men se met grooter voor-

¹⁾ »bevonden”. Er staat »niet bevonden”; blijkbaar eene vergissing. ²⁾ »dat”. Er staat foutief »dat men”.

sichticheijt, soeckende d'opbouwinghe der kercke, daer se inghevoert sijn, afsette, daer se niet inghevoert en sijn, niet in en voere, om de periculen der superstitie, die daerwt comen, te vermijden.

tLuijen der cloeken ontrent de begraeffenisse der dooden achten wij, dat allesins afgheset behoort te worden.

XIIX Junii ¹).

(53.) Aengaende de feestdaghen neffens den Sondach is besloten, dat men met den Sondach alleen tevreden syn sal. Doch sal men de ghe woonlicke materie van der gheboorte Christi Sondaechs voor den Christdach in der kercke handelen ende het volck van de afdoeninghe deses feestdachs vermanen ende oock van derselve materie op den Christdach predicken, soo hij valt op een predickdach. Men sal oock op Paesch ende Pinxterdach van der verrijsenisse Christi ende seijndinghe des H. Gheestes leeren mueghen, twelck in de vrijheijt der dienaren staen sal.

(43.) Op het voorstellen, of het nut ware, dat men beneffens den psalmen Davids, ghedichtet door DATHENUM, eenighe andere gheestelicke liedekens ende psalmen, van anderen gheleerden luijden ghemaect, in den kercken ghebruijckte, is van den broederen besloten, dat men met den psalmen DATHENI mitsgaders tgunt datter bij is, tevreden sal wesen, totdat in den sijnode generali anders besloten sal sijn.

(41.) Is besloten, dat na het ghebet voor de predicatie dat ghesangh: o Godt, die onsen Vader bist etc. den dienaren vrij sal staen te houden of te laten.

(42.) Alle dienaren sullen eenerleij forme van oentlicke kerckghebeden ghebruijcken, doch dat se cortelick ende wijsselick daerinne voeghen, dat de teghenwoordighe noodt eijsschen sal, als: voor speciale personen der overheijden, voor eenighe crancken etc. Ende dit sullen sijn de ghebeden, in den Catechismo vervatet. Ende overmidts talghemeijn ghebet tSondaechs na de predicatie te langh is, twelck op vast ende bidtdaghen bequamelick ghebruijckt can worden, soo is den praesidi belastet, dat hij een corte dancksegghinghe begriijpe, die men bruijcken sal mueghen tot dese woorden toe: Ende overmidts het u behaecht etc.

(37.) Men sal de predicatie beghinnen van desen woorden na tghesangh des psalms: Onse hulpe sij in den naem des Heeren etc., item de predicatie besluijten met den seghen Num. 6.

(39.) De Sondaechsche evangelien, die men int pausdom pleech te ghebruijcken, en sullen niet ghepredickt worden, dan men sal een boeck der h schriftuijre oordentlick na malcanderen wtlegghen, opdat de predicatien door te veel text niet te langh en vallen, tvolck van den mis-

¹) Deze datum staat in marg.

verstande afghetoghen ende tot den rechten verstande der gheheeler schrift bequamelicker ghebrocht worde.

(40.) Aengaende de materie der predicatien is goetgevonden, dat men allermeest wt tNieuwe Testament tvolek leeren sal. Het sal oock wel in de vrijheijt der dienaren staen wt den Ouden Testamente te predicken met raet ende avijse des consistorii.

De broeders van Xijrixee sijn vermaent, dat se eenen seeckeren ministrum MICHAELM, wt het landt van Voorn comende, sonder ghetuijghenisbrief der classe, daer hij van quam, in den dienst bij hun aenghenomen ende qualicken daeraen ghedaen hebben. Ende is hun belastet, dat se hem schrijven, dat hij een ghetuijghenissebrief van der classe van den Briel eijssche, derwelcke ghedeputeerde hier sijn, dewelcke dan d'oorsaecke in sijner teghenwoordicheijt bewijsen sullen, waeromme sij hem gheen ghetuijghenisbrief gheven en willen. Alsoo sal dese oneenicheijt tusschen de classe ende dien ministrum van den sijnodo ter neder gheleijt worden.

(55) Het is der dienaren des woordts ampt de crancken te besoecken, ende het is ghevaerlick seeckere personen daertoe te ordineeren. Daeromme sullen de dienaers op d'ouderlinghen ende diaconen begheeren, dat se hun hierinne met haren arbeit helpen willen, overmidts dat haer ampt meer dan anderer Christenen is de siecke, arme ende troostlose lidmaten te besoecken, troosten ende te stercken.

(56.) Der dienaren ampt is oock, als het noodt doet, bij tbedde der crancken den naem des Heeren aen te roepen.

(58.) De dienaers sijn vermaent haer toehoorders met te langhen predicken niet te beswaren ende hare predicatien boven d'ure, sooveel mueghelick is, niet te vertrecken.

(47.) De classen sullen van haren overheijden begheeren, dat se het coopen, vercoopen, drincken, arbeijden, wandelen etc, insonderheijt des Sondaechs tewijle men predickt, verbieden willen. In welcker saecke soo daer eenighe overheijden sich onwillich bewijsen, soo sal mijn heer de Prince mueghen ghebeden worden, dat hij de overicheyden tot dien ampte vermane om sich na texempel derghenen, die sulx alreede int werck ghestelt hebben, te schicken.

(46.) Den dienaren is vrij ghestelt voor ofte na de predicatie de afgheeroepene personen te trouwen.

XIX Junii.

(66.) Overmidts het ghevaerlick is, dat alle dienaren elck eene bijzondere vermaninghe voor den bedieninghe des doops doen souden, soo isset besloten, dat de forme eenerleij sal wesen, welcke corter begrepen ende den dienaren toeghestelt is.

(60.) Aengaende den tijdt des doopens voor of na de predick, hoewel

de bedieninghe des doops op haerselve behoorde te wesen, soo is nochtans besloten, dat men se tusschen de predicatie ende talghemeijne ghebet sluyten sal mueghen, totdat anders in den provinciali of generali sijnodo besloten sal worden.

(67.) Is besloten, dat men de dancksegghinghe, die na den doop volcht, voort alghemeyn ghebet doen sal.

(63.) De forme van de vraghen voor den doop sal men houden, alsoo se achter den Catechismum staen, behalven dat de kerckendienaers de ouders verbinden ende de bijstaende ghetuyghen vermanen sullen.

(64.) Het sal vrij staen, dat deselve minister, die d'insettinghe ende tghebruyck des doops verclaert, oock doope, of dat het verscheiden dienaeren doen. Doch sullen de dienaers de forme, dat een minister alle bejide doe, in haren kercken, sooveel als sij sonder erghernisse ende onghele[ghen]theijt doen connen, invoeren

(65.) De broeders ghevoelen, dat het raedtsaemste ende beste ware, dat de kercken eene besprenginghe in den doop ghebruycten, doch hebben besloten, dat de maniere van driemael te besprenghen ghedraghen sal worden in kercken, daer se in is, ter tijdt toe dat men die andere maniere beter invoeren can.

(57.) Het verbondt Godts sal in den kinderen, soo haest als men den doop christelicken becomeen can, met den doope verseggelt worden, tensij saecke datter eenighe sware oorsaecke sij om den doop eenen tijdt langh wt te stellen, van welke de consistorie oordeelen sal. Maer die affectie der ouderen, die den doop harer kinderen begheeren wt te stellen ter tijdt toe dat de moeders selve hare kinderen presenteeren ofte op die ghevaders langhe wachten, en achten de broeders gheen wettelike oorsaecke te sijn om den doop wt te stellen.

(62.) Omdat wij gheen ghebot van den Heere en hebben ghevaders ofte ghetuyghen te nemen om de kinder ten doope te presenteeren, soo en mach men niemant hiervan eenen bijsonderen noot oplegghen. Nochtans nademael het een oudt ghebruyck is ende tot goeden eijnde inghevoert, te weeten om van den gheloove der ouderen ende den doope des kindts te betuyghen ende op hen te nemen den last van het kindt t'onderwijzen, in val dat hem sijn vader ofte moeder afstorve, item om d'onderlinghe ghemeijnschap ende verbindinghe der vrientschap tusschen den gheloovighen t'onderhouden, die dit ghebruyck niet en begheeren te volghen, maer hare kindere selve willen presenteeren, sullen met neersticheijt aengheporret ende vermanet worden, dat sij gheen twist en soecken, dan dat se sich na de ghewoonlicke ende oude oordeninghe schicken, die goet ende profitelick is.

(58.) Men sal den doop niet aendienē dan alleen in den openbaren versamelinghen der kercke bij de vercondinghe des goddelicken woordts.

(61.) De vaders sijn ghehouden ende behooren vermaent te worden bij den doop harer kinderen te sijn, opdat sijn met den ghevaderen de voorghestelde vragen beantwoorden, tensij dat se door ghewichtige oorsaecten verhindert worden.

(70.) Is besloten dat d'ontfanghinghe ende examinatie dergheenen, die sich tot der ghemeijnte begheven, geschieden sal voor een minister ende twee ouderlinghen of twee ministers alleen, welcke sijn bestemmen sullen bij hun te comen na hare gheleghenheijt. Ende de belijdinghe des ghe-loofs ende onderwerpinghe der discipline sal oentlick gheschieden in sulcken plaetsen, daer een ieghelic bij comen can, tsij in de consistorie of in den tempel, ende daer sullen de namen dergheenen, die ontfanghen worden, stichtelick verhaelt werden.

(72.) Is besloten, dat de belijdinghe des gheloofs van dengheenen, die te voren gheexamineert sijn in deser jonckheijt der kercke, met een ja-woort gheschieden sal.

(74.) In de voorbereijdinghe tot den nachtmael des Heeren sal men eene simpele predicatie doen na der ghewoonte, in derweleke ghehandelt sal worden van der beproevinghe des menschen ende versoeninghe met Godt ende den naesten, met vierighen ghebeden.

(69) De kercken sullen daerna arbeijden, dat se het nachtmael des Heeren allen twee maenden houden, sooveel mueghelick is.

(77.) Is besloten, dat men in de wtreijekinghe des broodts des nachmaels ghebruijken sal de woorden Pauli 1 Cor. 10: Het broot, dat wij breecken, etc, met den aenhangh: Neemt, eet, ghedenckt ende ghelooft, dat het lichaem Jesu Christi ghebroocken is tot een volcomen versoeninghe aller onser sonden. Ende in de wtreijekinghe des beeckers: De drinck-beecker der dancksegghinghe etc. Neemt, drinckt alle daerwt, ghedenckt ende gheloovet, dat het dierbare bloet Jesu Christi vergoten is tot versoeninghe al onser sonden.

(76.) De broeders achten, dat het staen in het houden des nachtmaels des Heeren het voechelickste is, maer overmidts texempel van sitten in den kercken inghevoert is, so houden wij, dat men het alsnoch sonder arghernisse niet achterlaten en can. Men sal nochtans middelerwijl den volcke leeren, dat het middelmatich is ende na gheleghener tijdt al staende voechelicker can ghehouden worden.

XXI Junii ¹).

(78.) Is goetghbevonden, dat men in allen kercken eendrachtelick eenighe plaetsen wt der h. schrift lesen sal, tewijle men het nachtmael houdt, ende pauseeren, tewijle men de woorden Pauli leest 1 Cor. 10.

¹) Deze datum staat in marg.

(79.) Men sal oock eene corte inleijdinghe maecken tot der dancksegginghe na het nachtmael des Heeren, waerinne de Christenen van der groote liefde Christi tonswaert ende danckbaerheijt, die wij schuldich sijn, vermanet worden.

(75.) Men sal oock voor het houden des nachtmaels in desen beghinselen der kercken eenen eighentlicken text, die tot den nachtmale dienet ende de mijsterien daerinne begrepen verclaert, in de predick voor hem neme wt te legghen, ten ware dat den oordentlicken text bequamelick daertoe gheleijt conde worden.

(80.) Is besloten, dat men snamiddaechs, als het nachtmael ghehouden is, de predicatie des Catechismi na der ghewoonte onderhouden sal.

(81.) Men sal op den dach des nachtmaels soowel als op anderen dachghen trouwen mueghen, maer niet op den vast ende bidddachghen. Ende hoewel het beter ware, dat men op den Sondach niet en trowde, opdat een ieghelick hem te beter in den dienst des Heeren oeffenen mochte, soo en sal men doch dese ghewoonte in deser tijdt niet lichtveerdelick veranderen. Middelertijdt sullen de dienaers na het beste staen, daer het sonder onstichtinghe can inghevoert worden.

(68.) Men sal gheen avondtmael des Heeren wtřejcken, daer gheen forme van ghemeijnte en is, dat is daer niet eenighe ouderlinghen ende diaconen en sijn, die soowel op de aenneminghe ende regeeringhe derghehen, die toeghelaten worden, acht hebben als de dienaren des woordts, ghelijck boven verhaelt is.

(71.) Die een wettelicke ghetuijghenisse brenghet, sal tot den nachtmale toeghelaten worden, tensij dat het langhen tijdt te voren gheschreven is, want alsdan moet men na sulcken vernemen, evenalsof sij gheen ghetuijghenisse en hadden. Doch soo betaemt het, dat wij gheneichder sijn om die toe te laten dan af te sluijten, welcker godtsalicheijt gheprobeert wordt of door gheschreven of door levendighe ghetuijghenisse.

(5.) De dienaers ende ouderlinghen sullen wel voor hen sien, dat se niet en handelen in den consistorien, classen ende sijnoden, dan tghene dat kerekelick is. Maer die dinghen, die ten deel kerekelick den deel politisch sijn, alsoo daer veel dinghen in huwelixen saecken voorvallen, soo daer eenighe swaricheijt in voorvalt, soo sullen sij aen het oordeel ende autoriteijt der overheijt aensoecken.

(18.) De broeders hebben voor goet aengesien, dat men neerstelicke te boecke stellen sal den afscheijdt ende ghetuijghenisse der dienaren, die vertrecken. Maer aengaende d'andere lidmaten, dier namen ende tijdt des vertreckens mitsgaders d'ooersaecken (nadat men vindt, datter veel aen gheleghen is) sal men opteijckenen.

(29.) In den plaetsen daer de christelicke ghemeijnte gheen ghemeijnschap hebben en mach met de gasthujs, H. Gheijst ende andere arme-

goederen, maer alleijn d'aelmoessen vergaderen ende wtgheven, die in der kereke ofte andersins hun ghegheven worden, daer sal men bij de oordentlicke verkiesinghe der diaconen hierboven verhaelt blijven. Maer daer de magistraet haer in de ghemeijnschap der voorghemelde goederen toelaten wil, daer sal de consistorie dobbel ghetal van diaconen kiesien ende daerna tselve der ghemeijnte voorstellen. Ende sooverre de ghemeijnte dieselve alle voor goet houdt, soo sal men de voorschreven mannen der overheijt voorstellen om daerwt de helft te verkiesien, ende alsoo sullen se vercoren blijven. Maer daer men die eerste maniere van verkiesinghe evenwel hebben can, sal men deselve als die bequaemste volghen.

Is besloten, dat men aen HADRIANUM JANSZ, dienaer van Leijden, nu te Delft sijnde, schrijven sal, opdat men sie, of hij sich in den dienst der Goutsche kereke voor eenen tijdtlangh begheven wil.

Is daerna wt den brief, aen JOHANNEM HEINDRICI, dienaer van ter Gouw ghesonden, ghebleken, dat HUBERTUS van hun met namen begheert worde. Soo is dan den brief van ADRIAEN JANSZ opgehouden ende men heeft daerna van HUBERTO begonnen te spreeken, als volghen sal.

(49.) Hoewel het staen voor den deuren der kereke om de aelmoessen te versamelen het allervoechelixte ende bequaemste is, soo is nochtans besloten, dat de wijse van omme te gaen als noch in de vrijheit der kereke staen sal. Doch soo sullen de dienaers arbeijden, dat sij het omme-gaen, sooveel mueghelick is, sonder erghernisse afbrenghe.

(36.) Is besloten, dat in den plaetsen, daer de diaconen alleen der aelmoessen hebben, die se versamelen, voor de consistorie haer rekeninghe allen maenden doen sullen. Maer daer se ghemeijnschap hebben met de H. Gheest ende anderen armegoederen, daer sullen sij de reekinghe doen voor die de overicheijt daertoe beneven sommighe der consistorie verordineeren sal. Ende dit sal men telcken der ghemeijnte voordraghen, opdat een ieghelick, die wil, sich bij de reekinghe vinden mach.

(33.) De diaconen sullen alle weecken op henselven vergaderen om rijpelic van der armen saecken te spreeken.

(34.) Aengaende d'wtdejlinghe der aelmoessen, wien ende hoeveel, dat sal staen aen de discretie der diaconen, die tot dien eijnde hare versamelinghen houden, dat se niet en doen sonder malcanders advijs in oordinaerlicken saecken. Ende in ghewichtighen saecken sal het wel staen, dat se den raet der consistorie ghebruijken.

(35.) Het sal oock der diaconen ampt sijn tghelt der armen selve wt te gheven ende niet door een ander.

XXII Junii.

Overmidts onse broeder HUBERTUS met namen van die van der Gouw

begheert is om hare kercke te bedienen, ende sij nog gheen seecker gheordineert stipendium hebben voor eenen tweeden dienaar, is besloten, dat GEROBULUS aen die van ter Gouw wt den naem deses sijnodi schrijven sal, dat de sijnodus HUBERTUM voorschreven tot eenen kerekendienaar voor der Goudtsche kercke vercoren hebbe ende hem nu derwaerts sejnde, opdat se hem eens hooren mueghen predicken, doch dat hij hemselfen aen hun niet en mach verbinden, voordat sij hem met eenen stipendio verseeckert hebben sullen.

De broeders aenghehoort hebbende de propositie ende beschuldighen, die GALLINACEUS ghedaen heeft teghen MICHALEM ANDRIESZ, ende overwoghen hebbende de crancke ontschuldighen desselven MICHAELIS, hebben ghekent ende wtghesproocken, dat hij schult heeft. Is oock ghestraff, dat hij sich in de classische versamelinghe van den Briel selden heeft laten vinden ende doch gheen oorsaecke sijns wtbljvens laten weten. Hierin heeft MICHAEL sijne schuldt ende sonde voor der versamelinghe des sijnodi bekent ende voortaan ghehoorsaemheijt belooft.

Heeft oock sijn schuldt bekent van dat hij, in Dirxlandt comende, sijnen dienst daer aengheboden heeft sonder der kercke attestatie sijns afscheijds van der vorigher ghemeijnte van Heenvliet, daer hij ghedient heeft, te vertoonen noch hiervan eenich ghewach te maecken.

Op de vraghe wt het schrijven GALLINACEI, die gheschreven hadde, dat MICHAEL sijne ghemeijnte trowlooselijck verlaten heeft (twelck hij MICHAEL missaeckt), of MICHAEL, sijnen dienst eener anderen kercke belovende sonder metweten sijner overheijt ende classe, met der waerheijt mach gheseyt worden sijne ghemeijnte van Heenvliet, trowlooselijck verlaten te hebben, hebben de broeders gheantwoort ja, overmidts MICHAEL sich met deser beloftenisse (die sonder conditie, of het der overheijt ende consistorie believen soude, gheschiet is) aen eener anderen ghemeijnte, sooveel in hem is, verbonden heeft. Bijsonder soo valt dese clachte teghens hem, overmidts hij van te vooren bekent heeft de classische versamelinghen onbehoorlicken versuijmt te hebben, hetwelcke met der waerheijt gheheeten mach worden sijner ghemeijnte die behoorlicke trow niet houden, bij derweleke een dienaar ghehouden is te blijven tot sijn doot of tot eenen behoorlicken afscheijdt toe

Aengaende de beschuldighen van die van den Haghe teghen MICHALEM voorsz., ten eersten dat hij met toorn ende onwillicheijt sich onghesoorsaemlick teghen de consistoriale broeders aldaer ghedraghen ende somtijds met toornighen ghemoet wt de consistorie gheloopen soude hebben, ten tweeden dat hij niet tevree en is gheweest met het huijs, twelck hem van der ghemeijnte toegheleijt was, ende alsoo die ghemeijnte voorsz. op costen ghebracht heeft, ten derden dat hij sich opentlick van der consistorie op den predickstoel niet sonder erghernisse beclaecht

heeft, hebben de broeders besloten, dat men den ghedeputeerden broeder van den Haghe aensegghen sal, dat de sijnodus wel acht, dat hij na wtwijsen der persuasie sijner conscientie dese punten der beschuldiginghe voortghebrocht heeft, doch nademael MICHAEL die ontkent ende daer gheen ghetuijghenisse aen beijden sijden en is ende die stucken soo seer swaer niet en sijn, dat men dese dinghen begraven sal ende hem int generael vermanen, dat sulcke stucken, als verhaelt sijn, eenen dienaer seer qualicken betamen, oock dat hij MICHAEL in sijn eijghen conscientie gae, of hij hierinne schuldich is, ende soo hij onschuldich is, hem voor sulx wachte.

Is besloten, dat men MICHAELI sal aensegghen, dat hij om een oock der stucken wille, die GALLINACEUS hem voorwerpt ende hij niet en ontkent. weerdich is van sijnen dienste ghedeposeert ende afgheset te worden. Doch nademael men niet sooseer op sijne verdienste acht neemt als op de teerheijt der eersten beghinsselen der kercke, daer noch alle dinghen niet te deghen in orden ghestelt en is, ende alle dienaers van de ordeninghe der kercke gheen grondich verstant ende kennisse en hebben, is besloten, dat MICHAEL noch in sijnen dienst blijven ende heftelick vermaent worden, dat hij sulcks niet meer en doe etc. Ende sal van hem gheeijscht worden, dat hij bekenne weerdich te sijn afgheset te worden ende om verghiffenisse sijner schuldt Godt ende de broeders bidde.

Dit heeft MICHAEL gheweyghert te bekennen ende te doen ende is onversoent van den broederen wechghegaen, hertelicken vermaent sijn[de], dat hij sich wel bedencken soude.

ARNOLDUS FRANS, dienaer van Sommerdijck, is ghestraff van dese navolghenden sonden: ten eersten dat hij, wt Enghelandt comende, met sijn wijf onghetrowt gheseten heeft, 2. dat hij gheseijt heeft haer ghetrowt te hebben ende alsoo hier in dit stuck teghen die waerheijt ghesproocken heeft, 3. dat hij ghelt ghenomen heeft voor doopen ende anderen kereken-diensten. Hiervan heeft hij sijn schuldt voor den broederen bekent. Ende is besloten, dat hij wederomme in sijne plaetse treeken sal, ende dat men neerstelick sal vernemen, of hij sich niet in anderen dinghen meer misdraghen heeft, twelck soo men niet en bevindt (alsoo wij hopen), soo sal men hem noch een tijdtlangh in den dienst laten, tenware dat men saghe, dat hy sonder groote erghernisse niet dienen en conde, in welken val men hem transfereeren sal in eene andere plaetse, die men d'allerbequaemste sal dencken te weesen.

MICHAEL ANDRAEAE, sonder teijcken van boetveerdicheijt voor den middach ghescheiden sijnde, is na de middach wederomme in de versamelinghe ghecomen ende heeft sijne schuldt bekent van sulcken sonden, als boven verhaelt sijn, voor Godt ende den sijnodo. Heeft oock bekent hier-

omme weerdich te sijn van den kerkendienst afgheset te worden. Heeft sich oock met GERARDO GALLINACEO ende ERNESTO versoent.

(22.) Van den scholen is besloten, dat ten eersten de ministri van allen classen sorch draghen sullen, op welcken plaetsen scholen behoeven te wesen.

2. Of de schoolmeester der plaetse, daer men van handelt, voortijds een openbaer ende ordinaris stipendium ghegheven is.

3. Sullen sij van de magistraet begheeren, dat het hun gheoorloft sij, een schoolmeester te setten, ende dat de magistraet tstipendium bevele te betalen, twelck eertijds betaelt plach te worden.

4. De ministri sullen verschaffen, dat de schoolmeesters de Belijdinghe des gheloofs onderschrijven ende sich der discipline onderwerpen, oock mede den Catechismum ende andere dinghen, die der jeucht nut sijn, leeren.

5. Ende soo daer eenighe schoolmeesters waren, die dit niet doen en wilden, sullen de ministers hare overheijt bidden, dat se gheweert ofte afghesettet worden.

6. Soo de dienaers iet van desen verhaelden dinghen van der overheijt niet vercrijghen en conden, soo sullen sij het der hooghe overheijt bij requeste verclaren ende de saecke voortdrijven.

XXIII Junii.

(54.) Is besloten, dat men op den vastdaghen eenerleij forme houden sal. Eerstelick sal men de ghemeijnte tsamenroepen ende eenighen text voornemen ende verclaren ende vierighe ghebeden voor ende naer ghebruijcken. Ende om sulx beter te doen sal men tvolck tot abstinentie van spijs ende dranck ende anderen toeghelaten dinghen vermanen. Men sal tvolck oock vermanen in den tempel te blijven sonder nochtans iemandt hiertoe te dwinghen. Men sal oock in eenighe bequame plaetse des tempels den volcke wat voorlesen wt den Ouden ofte Nieuwen Testamente, tot de ghelegheheit des tijds dienende. Ende men sal op den vastdaghen met 2 predicatien tevreden sijn, ten ware dat den vastdach op den Sondach gheleijt ware, in denwelcke men andersins driemael ghe woonlick is te predicken.

(86.) Men sal de namen derghenen, die vercondicht worden om te trouwen op drie verscheiden Sondaghen van den predickstoel vercondighen, of andersins driemael in grooten noot daarvan de consistorie oordeelen sal.

(32.) De ouderlinghen ende diaconen, in haren dienste gheconfermeert sijnde, sullen de Belijdinghe ende articulen der discipline onderschrijven.

(87.) Het huwelick sal bevesticht worden in eenich van den plaetsen, daer de namen wtgheroepen sijn. Doch soo iemant in een ander plaetse

trouwen wilde, die sal ghetuyghenisse der proclamatiën van der consistorie medebrenghen. Ende de minister der plaetse, daer se trouwen sullen, sal dit niet doen sonder tadvijns sijner consistorie.

(85.) De personen, die trouwen willen, sullen opentlick in der ghemeynte afgheroepen ende ghetrowt worden. Ende soo iemandt, door cranckheijt verhindert sijnde, begheerde in huijs te trouwen, daervan sullen de dienaers ende de consistorie oordeelen. Ende soo sij het toelaten (twelck niet sonder groote beraetslaghinghe ende swaren noot gheschieden sal) soo en salt evenwel niet gheschieden dan d'wtroepinghen in der kereke ghedaen sijnde ende in de teghenwoordicheijt der vrienden ende nabuijren. Ende de dienaer salt der ghemeynte opentlick aenseghen, dat se ghetrowt sijn.

(83.) De dienaers en sullen niemandt wtroepen dan die verclaren, dat se sich oock van hun willen laten trouwen. Ende men sal hun vermanen, dat se bij malcanderen niet en wonen noch slapen, voordat se ghetrowt sijn. Die hierteghen doen sal men berispen. Die niet ghehoorsaem en sijn, sal men den magistraet aengheven. Men sal oock niet lichtveerdelick tot de hooghe overheijt gaen, voordat men bij de oordentlicke magistraet sijn best ghedaen heeft.

(84.) Niemandt en sal wtgheroepen worden om te trouwen dan eerst ghetuyghenisse vant consent sijner ouderen ende (soo sij te voren ghehijlickt sijn gheweest) van de afstervinghe der eerste partie vertoont te hebben. Ende soo het gheschiede, dat iemandt den ministers ende consistorie hierinne niet ghenoech en dede, soo sullen de partijen dit de magistraet te kennen gheven ende derselver consent den dienaren overbrenghen.

(88.) Overmidts d'officiaelen des Antichrists int paeusdom d'autoriteijt ende recht der overheijden in den echtscheijdinghen aen sich ghetrocken hebben, soo sal de magistraet van den ministers wt Godes woort ghebeden ende vermaent worden, dat se na wtwijzen des woort Godts ende anderer wetten dien helpen, welcke in soodane saecken hare hulpe behoeven ende begheeren.

(89.) D'ontschuldighen partie, hare partie van overspel overwonnen hebbende, sal se van der magistraet begheeren een wtspraec van scheijdinghe ende, soo de magistraet dit niet en begheert te doen, sal se dan van den magistraet soecken te vercrijghen, dat se der consistorie toelate te doen, sulx als sij wt Godes woort oordeelen sal recht te wesen. Soo men dit oock niet en can vercrijghen, soo sal de consistorie haer vermanen in een ander plaetse te trecken, daer se de hulp der overheijt ghenieten can.

(Partie. 21.) Aengaende die over 7 jaren te nachtmael gheweest sijn ende tpardoen ghehaelt hebben, hoe men se toelaten sal tot den nacht-

male, is gheantwoordt, soo de erghernisse openbaer is, soo sal se oopentlick ghebetert worden. Maer overmidts in desen ghemeijnen val onghelijckelick ghesondicht is, soo sal de consistorie na gheleghentheit der daet oordeelen, of het ghenoech is met de belijdinghe voor der consistorie ende verclaringhe op den stoel of niet.

Desghelijcks d'antwoorde op de vraghe van den Francoischen minister te Middelburch van eenen, die te misse ghegaen heeft na de bekende waerheijt.

Men heeft eenen MICHAELM EGDII, die onberoepen in de classe van Dordrecht sich onderwonden heeft te leeren ende te doopen, ghestrafft ende heftelick vermaent, dat hij hem van nu voortaan wachte eenighen kerkendienst, tsij leere of doop, te bedienen om sijns grooten onverstandts ende onwetenheijts wille, alsoo dat hij niet bequaem en is een slecht lidtmaet der ghemeijnte te wesen. Dit heeft hij beloofd te doen.

Aengaende HADRIANUM, een predicant in Mijnsheerenlandt, is hij ghehoort ende van sommighen punten der religie ondervraecht, waerop hij redelick wel gheantwoordt heeft. Daeromme hebben hem de broeders eenen text ghegheven, daerop hij morghe eene corte vermaninghe sal doen, welcke sommighe broeders sullen hooren ende der versamelinghe weder aenbrenghen.

(82.) Op den 32 artickel van Embden van der straffinghe der groven sonden is dit van den broederen tot verclaringhe bijghevoeght, dat men met dengheenen, die van groven sonden eenich berow toonen, niet terstont tot de leste excommunicatie comen en sal, maer hun voor eenen tijdtlangh van den nachtmale afhouden.

Aengaende den dienaer van Ooltgensplaet, welcke van den sijnodo begheert heeft van een wooninghe voorsien te wesen, is besloten, dat de classe, daer de voorseijde plaetse onder hoort, bij requeste aen mijn heer den Prince aenhouden sal, ende sooverre als dit hun van die van der Plaete gheweighert wordt, omdat sij met hem niet tevreede en sijn, soo sal men toesien, datter een ander dienaer ghestelt worde. Soo het aver des volx schult is, sal men door den Prince daerteghen procederen.

(Part. 22.) Op de vraghe van de afsnijdinghe derghenen, die tot den Mennoniten vervallen sijn, is gheantwoordt, dat men tot de afsnijdinghe derselven sal voortvaren door die trappen, die in den Embdtschen sijnodo voorghestelt sijn.

Op de vraghe van die van Xijrixee, wat men doen sal met eenen broeder, die, door de bijwooninghe van eener vrouwe in een hujs quade suspitie van hem ghevende ende hiervan vermaent sijnde, nochtans in tselve hujs blijft, R. Nademaal men hem meermaels broederlick sal vermaent hebben, soo hij niet hooren en wil, sal men hem van den

nachtmale afhouden ende segghen, soo hij sich niet en betert, dat men hem excommuniceren sal.

(Part. 8.) Op de vraghe van die van ter Gouw, wat men met den papen doen sal, die int heijmelick doopen ende trouwen, R. Men sal sijn beste doen om dit te weeren eerst bij de overheijt der plaetse, daerna, soo sij het weighert, bij den Prince.

(Part. 9.) Op de vraghe van die van Dordrecht, of men de kinder der afghesneden van der ghemeijnte doopen mach, R. Ja met conditie, dat men de ghevaders vaster in de belofte van die kinder ghetrouwelick te onderwijsen verbindende.

(10.) Op de vraghe van die van den Briel, of men een kindt, van eener vrouwe ghedoopt, in der kercke doopen sal, R. Ja, overmidts dat vrouwendoop gheen doop en is.

(11.) Op de 2 vraghe van die wt den Briel, of een overspeeler tot een hujsvrouw nemen mach die, met derwelcke hij overspel ghedaen heeft, R. Men sal hierin niet handelen teghen de civile rechten ende wel acht nemen, dat men alle erghernisse hierinne vermijde.

(6.) Op de 3 vraghe derselver, of een dienaer des woordts die aen de pest cranck legghen laten mach te besoecken, om dieswille dat hij van den volcke gheschuwet wordt, is gheantwoort: nadamael Godt de crancken bevolen heeft te visiteeren ende gheen onderscheijt van cranckheijt ghemaect en heeft, dat se schuldich sijn, tot sulcke menschen gheroepen sijnde, te gaen, niet beroepen sijnde ende wetende, dat men haerder van doen heeft, oock te gaen, doch dat de dienaers hierinne niet stoutelick ende onvoorsichtelick en handelen, ende soo sij mercken, dat se meer breecken dan timmeren, dan sal de consistorie hiervan kennisse draghen ende oordeelen.

(Gener. 14.) Op de voorstellinghe, wat men met den dienaren doen sal, die nu in den dienst sijnde noch niet gheexamineert noch wettelicke beroepen noch ghesonden en sijn, R. De classe sal se examineeren, alsof se noch nooit ghedient en hadden. Ende in val dat se onbequaem bevonden worden in leere ofte leven, soo sal men se van haren dienste suspendeeren, totdat se bequaem sijn. Ende soo sij bequaem sijn of in hun eenighe hoope van bequaemheijt ghespuert wordt, soo sal men hun, met voorgaende behoerlicke correctie van hare voorighe ongheschicktheijt ende lichtveerdicheijt, op eenighen text der schriftuijre een predick laten doen, de Confessie ende de articulen doen onderschrijven, in de ghehoorsaemheijt ende tsamencomste der classe verbinden, door een van de ministers der classe laten presenteeren ende een forme van consistorie in der ghemeijnte stellen, daer men se ghebruijcken wil.

(1.) Op de vraghe van die van Walcheren, of het niet goet en ware, dat men goede homilias op den Catechismum maeckte, R. is gheantwoort,

dat men dit sal laten blijven, maer dat het goet ware, dat de dienaers oordentlicke bij ghebuerte in classicis conventibus een vraghe ofte twee wt den Catechismo cortelicken wtleijden, opdat se alsoo malcanderen oeffenen ende scherpen mochten ende den Catechismum oordentlicke, grondelick ende stichtelick voor der ghemeijnte leerden verclaren.

(2.) Op een andere vraghe van dieselve broeders van eene nieuwe oversettinghe der bibeles in onse Nederduijtsche tale is gheantwoordt, dat men [toeven sal] ¹⁾, totdat d'oversettinghe der bibel in de Francoische ende Latijnsche sprake, die nu voorhanden is, int licht ghecomen sal wesen, opdat men se daerwt in onse spraecke te lichter ende te beeter oversetten mach.

XXIV Junii.

(3.) Op de vraghe van die van Walcheren, hoe men de Wederdooperen weeren ofte op den rechten wech brenghen sal, is besloten, dat de dienaers haren overheijden bidden ende vermanen sullen, dat se niemant ontfanghen noch lijden, dan die wettelicke sweeren der overheijt ghehoorsaem te sijn, ende die daer nu schoon wonen, vermanen tot den ghehoor des goddelicken woordts, item hare kinderen ten doope te brenghen, ofte soo sij sulx weijgheren te doen, dat se hun in de teghenwoordicheijt der predicanten ontbieden ende hare opinien bevelen te verclaren ende te verandtwoorden. Het sal oock daerbeneven goet wesen, dat de dienaers in hare heijmelicke versamelinghen soecken te comen of te seijnden ende te bewijsen, dat haren handel onrecht is.

(4.) Op de vraghe van die van Zijrizee, of een minister, notarius publicus van te vooren gheweest sijnde, noch in dien dienste blijven mach, is gheantwoordt, dat hij testamenten ende huwelixen voorwaerden maecken mach, insonderheijt daer men gheen andere hebben en can, item in bequame ende stichtelicke plaetsen, maer sullen hun wachten te comen in ergherlicke plaetsen als in herberghen etc. ende hun oock niet bemoeijen met ander notaris-handelinghen. Ende wt oorsaecke van deser vraghe is besloten, dat een ministers huijsvrouwe in gheval van noodd gheen openbare of winkelneeringhe drijven en mach.

(12.) Op de vraghe van die van den Briel, of een lidmaet der ghemeijnte willende trouwen een persoon, die Papist, Doops ofte werltsghesint is, van den dienaer ghetrowt sal mueghen worden of niet, R. Dat men hem te voren vermanen ende waerschouwen sal, ende soo hij nietteghenstaende de vermaninghe evenwel ghetrowt wil wesen, dat men se trouwen sal, dewijle het openbaer trouwen politisch is. Wat men nu doen sal met dien, die de vermaninghen weijgheren aen te nemen, ja

¹⁾ »Toeven sal» ontbreekt in dit h. s., doch is aangevuld uit de oude afschriften.

noch teghen de dienaers quaet spreecken, is gheantwoort, dat de consistorie met dien sal handelen na d'omstandicheijt der saecke, tsij met schuldtbekenninghe voor de consistorie of opentlick, of voor een tijdt van den nachtmael af te houden, of met de trappen der excommunicatie voort te varen na hare discretie.

(19.) Op de vraghe van die van Delft, of de huwelicken, die met wtghedruckten woorden niet verboden en worden, Levit. 18, dan wt teghensellinghe ende consequentien besloten worden, voor verboden ende ongheoorloft ghehouden sullen worden, R. Ja dewijle sij van ghelijcker aert ende natuijre sijn. Ende voort op de vraghe, als d'overheijt sulck een huwelijk toelaet¹⁾, wat de minister doen sal, is gheantwoordt, dat hij de personen niet en trouwe sonder schriftelick bevel van den magistraet te hebben ende de magistraet ende die personen ghenoechsaem van te vooren van deser saecke ghewaerschowt ende vermaent te hebben.

(73.) Het is der dienaren ende consistorien amt vlijtich acht te nemen wie de lidmaten der ghemeijnte sijn of voormaels gheweest hebben, item of se telken nachtmale communiceeren, soo niet hun int bisonder aen te spreecken of door andere bequamen laten aenspreecken, of daer achterdencken is in leer of leven, soot niet helpt, voor de consistorie ontbieden ende vermanen, de verachters waerschouwen ende dreijghen met Godts gherichte, ende soo dit alles niet en helpt, met de classe beaetslaghen. Doch dat men niet lichtveerdelicken tot der excommunicatie en come.

HADRIANUS, dienaer van Mijnsheerenlandt, is ghehoort gheweest van onsen broeder CHRISTIANO, CASPARO COELHAES ende ERNESTO op den text, die hem voorghestelt was. Ende hij heeft wel onoordentlicken ende slecht, doch schriftmatelick ghepredickt. Is vermaent in den sijnodo, dat hij neerstich sij int studeeren, waertoe wij elck een stuck ghelts ghegeven hebben om hem eenighe boecken te coopen. Men heeft hem oock vermaent een gheschickt ende matich leven te leijden ende sijne classe neerstich te besoecken ende ghehoorsaem te sijn. Ende die van Dordrecht sullen in sijn dorp trecken ende hem presenteeren, oock om onderhoudt voor hem te versoecken etc.

PETRO OS, dienaer tot Heuckelom, 10 maenden ghedient hebbende teghen 200 gulden tsjaers ende 70 gulden ontfanghen hebbende, resteert noch etc. Bidt om betalinghe ende begheert hierinne van den sijnodo gheholpen te worden. Is gheantwoordt, dat hij een supplicatie aen sijne Excellentie maecken sal ende M. TAFFIN bidden, dat hij hem hierinne behulpelick wesen wille.

¹⁾ »toelaet". Het h. s. heeft »toelaet, wat de minister toelaet", blijkbaar bij vergissing.

(Part. 23.) Op de vraghe van die van Delft, of men eenen lombardier ten nachtmale mach toelaten, R. Neen, want hoewel sulcke hanteringhe van den magistraet toeghelaten is, soo isse nochtans meer om der hertheyte ende boosheyte der menschen hertes wille dan na den wille Godes toeghelaten. Daerbenevens souden veele hondert menschen door die toelatinghe eens sulcken mensches gheerghert worden.

Op de vraghe van die van Zijrixee, wat men doen sal met den ministro, die in dronckenschap dickwils bevonden is na meer vermaninghen, sijn de broeders ghewesen op den 33 artikel des Embdtschen sijnodi.

Op de propositie des dienaers van den Briel, of men ANDREAM in den dienst der Brielsche kercke laten sal, R. Nademael hij sich na sijnen val ghebetert heeft ende sijnen dienst (boete van sijnere sonde ghedaen hebbende) stichtelick bedient, soo sal men hem in sijnen dienst laten, daerin men hem ghedult heeft tot op desen sijnodum toe.

(17.) Op de vraghe van die van Dordrecht, wat men doen sal met een man, die int paeusdom sijn broeders wijf ghenomen heeft ende ontrent 14 of 15 jaer met haer ghewoont ende kinderen bij haer ghewonnen heeft, R. Sulcke eene bijwooninghe, dewijle sij van Gode verboden is, en can van den menschen niet toeghelaten worden. Maer aenghesien de man nu leedtwesen van sijnere sonde heeft ende te volghen, sulx als Godes woort vermacht, tsij te scheiden ofte te blijven ghewillich is, is besloten, dat de classe van Dordrecht den gantschen handel aen die van Geneven ende Heidelberch overschrijven sal. Middelerwijl en sal men hem tot den nachtmale niet toelaten.

(18.) Op de vraghe derselven van eenen cruepel, diens huijsvrouwe van hem gheweest is ontrent 20 jaeren, van welcker doot men noch niet recht seecker en is, ende sint bij een andere vrouwe gheseten heeft ende noch sit, of men hem met deser trouwen sal, R. Men sal hem eerst tot den magistraet seijnden om consent aldaer te halen, ende consent hebbende, sal men hem in de consistorie trouwen ende eerst sijn sonde scherpelick voorhouden.

(13.) Op de vraghe van die van den Briel van een man, die van sijn huijsvrouwe nu langhe tijdt solenneelicken ghescheijden is om des verscheiden gheloofs ende onderlinghen ghekijs wille, ende bij een andere huijsvrouwe langhe gheseten ende kinderen ghewonnen heeft, ende den doot sijnere vorighen huijsvrouwe niet bewijzen en can, of men dese vrowpersoon van den nachtmale sal afhouden ende of se behooren ghescheiden te worden, is gheantwoordt, dat men se afhouden sal, tot tijdt toe dat hij bewesen sal hebben, dat sijn vorighe huijsvrouwe doot is, ende alsdan soo sal men besien, hoe men doen sal in de echtscheidinghe na d'antwoordt van Geneven ende Heijdelberch, tot welcke kercken den broederen gheraden is van deser saecke te schrijven. Ende

soo men bevindt, dat sijn vrouwe doot is, soo sal men hem om sijner sonde wille straffen ende haer tot den nachtmale toelaten.

(14.) Op eene andere vraghe derselver broederen, of een vrouwe niet wederomme en soude mueghen trouwen, wiens man nu 7 of 8 jaren wt gheweest is, ende sij niet en weet, of hij levendich of doot sij, is gheantwoordt, dat se consent ende losspreekinghe bij den magistraet aen-soecken sal.

(15.) Op een vraghe derselve broederen van een jonghghesel, die met een dochter in belofte staende 15 jaer huijsghhouden heeft, daerna haer verlaten ende een andere ghetrowt heeft, ende sij die verlaten is begheert, dat men haer oock, een scheidtbrief hebbende, met een ander trouwe, R. Sij sal hare saecke der overheijt recht voorstellen ende van haer bevel ende consent begheeren.

(16.) Op de 10 questie derselven is gheantwoordt, dat se met deser huwelixen saecke bij den magistrate voortvaren, alsoo sij begonnen hebben te doen.

PETRUS Os ende ADAMUS, dienaer van Asperen, sullen van de classe van Dordrecht voorsien worden, totdat men hun erghens beroepen sal. Mid-delerwijl sullen sij sich in der classe neerstelick oeffenen met proponeeren ende predicken.

Op de vraghe van den schendelicken ende argherlicken handel HEINRICH onses broeders, dienaers van Gorichom, hebben de broeders met eener stemme wtghesprooeken, dat hij van sijnen dienste afgheset sal worden, maer dat men dit niet int wercke en sal stellen, voordat een ander dienaer in sijn plaetse ghestelt sij, opdat de kereke versien mach.

BARTHOLDUS ende GERARDUS GALLINACEUS sijn vercoren om tot Gorichom te gaen ende dit voorschreven den consistorio aen te dienen met brieven van den sijnodo aen het consistorium. Ende sullen hun vertrowder wijse verclaren den gantschen handel HEINRICH, ende dat hem de sijnodus afset van sijnen dienste, ende sullen hun HADRIANUM JANSZ. voorstellen, aen welcken men oock schrijven sal. Maer soo sij sich beswaerden HADRIANUM aen te nemen, of HADRIANUS sich beswaerde om ghewichtighe oorsaecken te comen, soo sal men hun REGNERUM seijnden, ende HADRIANUS sal in sijn plaetse treden, totdat die van Gorichom met blijvenden dienaren voorsien sijn. Ende soo sij nu of hierna eenighe andere begheerden, sullen sij die met den advijse der classe volghende tartikel van de discipline aennemen.

De ghedeputeerde broeders sal men met een brief van credentie aen de consistorie seijnden, oock d' acta hiervan medegheven

Onsen broeder CHRISTIANUS SINAPIUS sal tot Gheertruijdenberch met brieven van desen sijnodo gaen om de kereke aldaer met den dienste te versien, ter tijdt toe datter eenen blijvende dienaer ghestelt worde.

XXV Junii.

Is besloten, dat men aen TAFFINUM seijnde om in den naem des sijnodei op hem te begheeren, dat hij een briefken aen sijn broeder schrijve om van sijner Excellentie een ordonnantie te vererijghen van alimentatie des dienaers van ter Gow op den rentemeester van den Regulieren Twelcke soo het niet in diligentie ghedaen wordt, soo en can men der kercke van ter Gouw niet helpen.

Den sijnode is aengegheven, dat HERMANNUS MODED ten eersten sich noeyt en heeft aen der ghemeijnte van Zijrixee willen verbinden; ten anderden dat hij bij sijne overheijt sonder weten ende willen des consistorie hemselven ghesocht heeft te Middelburch in te dringhen, voorwendende dat sijnen dienst der kercke van Xijrixee onvruchtbaer was; ten derden dat hij sijnen dienst onvruchtbaer ghemaect heeft door zijne erghelicke conversatie.

Aengaende den handel HERMANNI MODED, dienaers der kercke tot Xijrixee, hebben de broeders besloten, dat soo haest als HERMANNUS wederomme ghecomen sal wesen, het consistorium van Xijrixee de classe t' samenroepen sal, aen dewelcke sij begheeren sullen, wat de classis achtet in deser saecke behooren ghehandelt te worden. Ende die met den advijse ende oordeel der classe niet tevreede en sal wesen, tsij HERMANNUS of het consistorium, sal hem tot de drie classen van Dordrecht, Briel ende Walcheren. van den sijnode daertoe gheordonneert, beroepen, van welken elck twee mannen wtseijnden sullen. Is oock besloten, dat TAFFINUS met een brief aen sijner Excellentie mede daerhenen trecken sal, opdat de saecke met autoriteijt afghehandelt werde ¹⁾.

(59.) In den plaetsen, daer selden predicatien gheschieden ende nochtans kinderen te doopen sijn, sal eenen tijdt gheordonneert worden, dat men de kinder in de kercke ten doop brenghe, ende men sal een teijcken met der clocke gheven, tvoleck te samen roepen ende een corte predick voor den doope doen.

(90.) Is besloten, dat de kerkendienaers, die op den sijnodum te gaen ghedeputeert worden, ghetuijghenisse brengghen van den consistorie ende classe ende niet van der overicheijt.

Op de vraghe van die van Dordrecht, hoe men doen sal met den weduwen ende kinderen der afghestorvenen ministers, is gheantwoort, dat eene ieghelicke classis voor de haren bij de Excellentie ofte overheijt

¹⁾ Op het voorbeeld van Rutgers, *Acta*, p. 166, 167 hebben wij ook de volgorde veranderd in deze beide alineas. In de acten zelf staat het besluit der synode over Moded voorop en volgt daarna de beschuldiging. Reeds in het h. s. is de te veranderen volgorde door den scriba met een a en b in margine aangeduid.

versoecken sullen, dat se met haren kinderakens onderhouden mueghen worden, soolangh als se in dien state sijn.

(30.) Men sal oock d' ouderlinghen ende diaconen met afeijsschinghe der ghetrouwicheijt ende ghebede tot Godt in haren dienste bevestighen na de forme, ghelijck als boven van den dienaren verhaelt is.

(Part. 7.) Nademael het besloten is, dat der ouderlinghen ende diaconen halfdeel alle jaren verandert sal worden, soo is de vraghe, hoe men hierinne doen sal met den eersten, totdat d' oordeninghe in haren gangh coomt, opdat niemandt sich te beclaghen en hebbe. R. Men sal die swaricheijden der broederen, die met eerste jaer af begheeren te wesen, overweghen, welck de grootste sijn, ende sij sullen hun alle der discretie des consistorie onderwerpen, welcke oordeelen sal, wie onder hen allen blijven sal of niet. Maer soo se dit niet begheeren te doen, soo sal men tlot daerover werpen.

(44.) Men sal tSondaechs na het tweede ghebet der voormiddaeche predicatie dese woorden aenhanghen: Wilt ons oock stercken in den waren gheloove, daervan wij etc. met den articulen des gheloofs. Ende voor den catechismipredick na het ghebet de 10 gheboden verhalen na den text Ex. 20 ende Deuter. 5. Maer in den weeckpredicken en sal men gheen van beide lesen.

(45.) Men sal Sondaechs smorghens ende namiddachs int vergaderen des volx den ghemejnten vrijlaten te lesen beneffens tpsalmsinghen, of alleen te singhen. Doch daer men leest, sal men alleen de canonieke boecken opentlicke den volcke voorlesen ende soodane, als de consistorie oordeelen sal der ghemeijnte stichtelickste te weesen. Doch dat men toesie van lesen ende singhen op te houden teghen d'wre.

(48.) De dienaers sullen d'overheijden bidden, dat se de prophane ende werltlicke wtroepinghen van coopinghen, vercoopinghen, verloren goet etc. in der kercke afsetten willen.

De brieven der broederen van Noorthollandt sijn ghecomen, waerinne sij sich ontschuldighen, waeromme sij niet ghecomen en sijn in den synodum, belovende voor goet te bekennen, aen te nemen ende t'onderhouden, sulx alsser besloten wordt. Ende is besloten, dat men hun wederomme sal schrijven, dat hare ontschuldighhe van ons aenghenomen is. Men sal hun oock d' acten seijnden ende bidden, dat se deselvighe in haren ghemejnten int wercke stellen, oock onsen dienst ende hulpe aanbieden om iemanden aen hun te schicken, die hun in d' opschickinghe harer kercken helpen mochten, soo onse hulp begheerden.

Op de vraghe van eenen PETRO HJPERPHRAGMO, die na den kercken dienst staet, is gheantwoort, dat men hem niet toelaten en sal, dewijle men hem voor suspect houdt, maer dat men hem eenen tijdtlangh vlijtich naspueren sal ende sijn gheloof ende wandel insien. Ende midde-

lerwyl sal men schrijven na Heidelberch ende Embden om seeckere ghetuyghenisse van hem te hebben.

HEIDANO is opgheleijt na Heidelberch hiervan te schrijven aen DATHE-
NUM ende MILIUM, ende TAFFINO aen POLIJANDRUM tot Embden

Is besloten, dat men HUBERTUM sijner consientie bevelen sal, of hij noch een dach of ses sich niet ghehouden en vindt te wachten op een stipendium van der Gouw of niet. Heeft gheantwoort, dat hij sich wel ghevoelt meer in den kercken van Hollandt ghehouden te wesen dan in den kercken van Zeelandt, dan dat hem de noodt sijns persoons ende huysghesins soo langhe niet toelaet te vertoeven ende alsoo int suspens te hanghen. Hierop sijn de broeders van Zeelandt door ghemeijne omstemminghe ghevraecht, of se HUBERTO, in val dat de beroepinghe van der Gouw bij faute van belooninghe hem faelgieert, de plaetse sijner beroepinghe te Domburch openhouden willen. Hebben sij gheantwoort, dat se dit niet doen en mueghen, overmidts sij daervan gheen commissie en hebben van haren classe ende het comen mochte, dat hun daerentussche een dienaer ghepresenteert worde, denwelcken sij niet en souden mueghen aennemen, ende alsoo schade lijden.

Dewijle dat men twijfelt, of de twee dienaers, die t' Oudewater sijn, niet bequaem en sijn de kereke stichtelicke te bedienen, ende dat men se nu in sijnodum niet en can ontbieden noch examineeren, soo sullen de classen van Dordrecht ende ter Gouw deselve ter eerster gheleghentheijt wt den naem des sijnodi ontbieden ende hen van den staet harer kereke examineeren om te sien, of sij bequaem sijn of niet, ende in val sij niet bequaem en sijn, soo sal men een van beiden elders setten.

Is besloten, dat onsen broeder CASPARUS COELHAES ter tijdt toe dat Leijden opengaen sal, de kereke van Rotterdam sal helpen bedienen ende dat M. TAFFIN daerentusschen sal aenhouden om een stipendium voor eenen derden ministro. Item dat men JOHANNEM STEENBERGIUM, die tot Gheervliet is, voor een tijdtlangh in den naem deses sijnodi beroepen sal om de kereke van ter Gouw met den jonghen man JOHANNE HEINDRICI te bedienen.

Is oock besloten, dat men CORNELIUM CHRISTIANI, eertijds dienaer van Vlaerdinghen, seijnden sal om de kereke van Delfshaven te bedienen.

Is besloten, dat de classe van Dordrecht ende ter Gouw, soo sij het raedtsaem vinden, THEODORUM, dienaer tot Leckerkerck, in de plaetse van den eenen dienaer tot Oudewater setten sullen ende wederomme dien van Oudewater tot Leckerkerck.

(24 Part.) Onse broeders, de dienaers der classe van der Paltz, sullen den sijnodum generalem beroepen, soo haest als sij bevinden sullen, dat het nut ende noodich wesen sal ende bequamelick gheschieden sal connen, overmidts hun desen last opgheleijt was van den Embdischen sijnodo,

dan en hebben om der veranderinghen wille, die in Hollandt ende Zee-landt sint gheschiet sijn, niet en connen volbrengnen. Is oock gheordonneert, overmidts datter weinich provincien sijn, dat eene ieghelicke classis eenen dienaar des woordts met eenen ouderlingh tot den synodum generalem seijnden sal. Ende hebben de broeders in den naem harer classen beloofft sich hierinne ghewillich te laten vinden.

Van het bedeboexken, twelck onsen broeder FREUTIERS wt laten gaen ende den broederen des synodi ghepresenteert heeft, is voor onraedtsaem aenghesien, dewijle het niet ghebruijckelijck is, dat men het der ghemeijnte opentlick in den naem des synodi commendeeren soude.

Desghelijcks van den gheschreven catechismo ende kerckenorderinghe, die GODEFRIDUS WINGHIUS ghemaect ende den synodo overghegheven heeft om in druck te laten wtgaen, soo het goet bevonden worde, is van den broederen bestemt, dat se het godtsalich voornemen ende den goeden arbeit des broeders loven, dan dat sij op deser tijdt niet raedtsaem en bevinden die boexkens wt te laten gaen, aenghesien dat veele dinghen van desen argumento ghenoechsaem gheschreven sijn ende de kercken besloten hebben bij den ghewoonlicken Catechismo ende ordeninghe, bij den psalmen ghedruckt, te blijven ende daerbenevens hare classische ende synodale versamelinghen hebben, in welcken na gheleghenheijt der tijden ende plaetsen van der kerckenorderinghe deser landen eendrachtelick besloten wordt.

Is besloten, dat de dienaar van Sarloos, WIJNANT PIETERSZ, dewijle hij ontboden sijnde niet verschenen en is, nietteghenstaende dat hij in der stadt gheweest is etc., voor rebel ende een looper ghehouden sal worden. Ende die van Roterodam, onder wiens classe hij behoort, sullen hem van sijnen dienste setten.

XXVI Junii.

De dienaar van Gheertruijdenberghe is verschenen voor den sijnodo, ende is hem aenghesijt, dat men op sijn leer ende leven niet te segghen en heeft, daeromme men hem wt dier plaetse nemen wil, dan overmidts hij niet ervaren en is in der regeringhe der kercke, dat de broeders voor goet aensien, dat hij van dier plaetse in eene andere versettet worde ende sijne ghewoonlicke belooninghe hebbe, ter tijdt toe dat hij voorsien sal wesen met eenen anderen dienste, daerinne de classe van Dordrecht sorghe draghen sal.

De broeders hebben voor goet inghesien, dat ter gheleghene tijdt een wt het midden van hun tot Woerden trecke om te besien, of men met den predicante aldaer bij occasie mochte te woorde comen ende hem in sijnere grover leere bij den gouvernuer der stadt ende anderen beschamen ende overwinnen, ende alsoo met der tijdt eenen reformatie daer aenstel-

len Hiertoe is benaemt onsen broeder ARNOLDUS, dienaer der kercke tot Delft. Dan hij heeft sijne onbequamicheijt gheallegeert, ende en is noch niet eighentlicks van deser saecke gheresolveert ende besloten.

Op desen dach hebben de broeders d'articulen, in desen sijnodo besloten, wt den monde des scribae oordentlicke beghinnen wt te schrijven.

(20.) Op de vraghe van die van Vlissinghen, of een jonghghesel, die teghen den danck sijner ouderen sijn trouw eener maghet ghegheven heeft ende, dese doort bevel sijner ouderen verlaten hebbende, sich aen een ander, die eens papen dochter is, wettelicke verbonden, ende na dese belofte (gheduijrende den tijdt der wtroepinghe) bij d'eerste gheslapen heeft, ende bovendesen van den provisoer der eerste toeghewesen is, nu met een derder (dewijle de tweede, namelick des papen dochter, int recht vrij van hem ghesproecken sijnde, met een ander ghehowt is) trouwen mach, is gheantwoort, dewijle des papen dochter vrijghekent is van den rechteren, hoewel Papistisch, soo is het huwelick, dat se namaels begaen heeft, wettelick. Want hoewel men hier wel mocht vraghen, of se recht gheoordeelt hebben of niet, soo wordt nochtans een wtghesproecken vonnisse eens rechters, daarvan gheen appel en valt, voor recht ghehouden. Ende hoewel de rechters niet wettelick sijn, soo worden sij nochtans als wettelick gheleden ende haer vonnisse moet statgrijpen. Aen de eerste, dien hij teghen den wil sijner ouderen belooft heeft ende die hij onteert heeft, en is hij niet verbonden, insonderheijt dewijle sijn ouderen noch daerteghen spreekken. Ende hierteghen en strijdt de wet Godts Ex. 22, 16 ende Deut. 22, 29 niet, want aldaer wordt ghesproecken van manspersoonen, die haer eighen voocht sijn, ende niet van soodanen, die onder de macht harer ouderen staen. Hierwt volcht, dewijle de overheijt desen man tot behoorlicker tijdt niet ghestrafte en heeft ende noch duldet, dat hij der derder, die hij met verwillinghe sijner ouderen belooft, verbonden sij ende, soo d'overheijt sulx beveelt, trouwen mach.

Op de begheerte van den consistorie van Gorichom, dat men HEINRICH sijnne sonde vergheven ende in den dienst neven den anderen dienaer een tijdtlangh lijde, is gheantwoort door de ghemeijne omstemminghe der broederen, dat se gantschelick bedacht sijn HEINRICHUM in den dienst niet te lijden maer metten eersten afsetten. Doch aenghesien den teghenwoordighen staet der stadt Gorichom, ende dat de broeders tijdt behoeven om sich te bereiden, dat HEINRICHUS noch een dach 10 of 12 of 14 daer blijven sal ende sich veerdich maecken om te vertrecken, soo haest als den anderen dienaer ghecomen sal wesen.

Der classe van Delft is opgheleijt van den sijnodo de kercke van Gorichom voor eenen tijdtlangh met eenen dienaer te versien tsij met HADRIANO JANSZ of met REGNERO, denwelcke die van Gorichom met namen begheert hebben.

Int afschrijven der articulen hebben de broeders van het spelen der orgdelen in den kercken besloten, dat het onbetamelick is, ende hebben hiervan ghemaect een artikel, die de Lste int ghetal is: Aengaende tspeelen der orgdelen etc. 1).

Den 27 Junii namiddach sijn de broeders voortghegaen met schrijven ende ook den 28sten, op welcke eenen ieghelicke, wat hem opgheleijt is, verhaelt is gheworden etc. ende is alsoo de sijnodus in den naem des Heeren gheejndighet tot Dordrecht a^o 1574 den XXVIII Junii.

CASPARUS HEIJDANUS, praeses nomine synodi ssi.

ARNHOLDUS CORNELIUS, scriba synodi et Delftensis ecclesiae minister.

GERARDUS GALLINACEUS, ecclesiae Brilensis verbi minister.

JOANNES GEROBULUS, minister ecclesiae Vlissinganae sst.

JOANNES MIGGRODIUS, verbi divini administer in ecclesia Veriana.

AEGIDIUS JOHANNIS FRISIUS, verbi minister in ecclesia Rotterdamsi sst

HUBERTUS FRANCISCUS, verbi divini minister, missus a classe ²⁾ Delphensi.

GERARDUS CULENBORGUS, verbi Dei minister in ecclesia Zirizeensi.

PETRUS JOHANNES, verbi minister in Schoonhovia.

JACOBUS MICHAEL, ecclesiae Christi minister, quae est Dordraci.

CHRISTIANUS SINAPIUS VENLO, ejusdem ecclesiae minister.

JOANNES LIPPIUS.

BARTHOLDUS WILHELMI, verbi minister in ecclesia Dordracena.

FRANCISCUS FRANCKENUS, verbi minister in ecclesia Nalwicensi.

PETRUS CARPENTARIUS, in ecclesia Schiedammensi verbi minister.

CYPRIANUS MORRHUIS, medicus, senior ecclesiae Zirizeensis.

JAN DE HÖORNE, ouderlinck der kereke tot Middelbouch in Walcheren.

JAN ERNST VAN VASSEN ss.

JAN CANIN, ouderlinck Dordrecht.

CLAES JANSSEN JAGHER, ouderlinck Dordrecht

1) »Int afschrijven — etc.» staat in margine. Art. 50 van deze kerkordening luidt in de oudste uitgave van 1612 in alle afschriften en volgens de opgave van Rutgers, *Acta*, p. 174, noot, volledig aldus: »Aengaende tspielen der orgelen in der ghemeente, hout men, dat het ghans behoort affgheset te wesen volgende de leere Pauli 1 Corint. 14 v. 19. Ende hoewel men het alsnoch in sommige van desen kereken int eijnde der predicatie ghebruijckt opt scheijden van den volcke, so dient het nochtans meest om te doen vergeten, wat men voorhenen ghehoort heeft. Ende is te besorgen, dat het hierna tot superstitie ghebruijckt sal werden, ghelijck het nu tot lichtveerdicheyt dient. tWelck so het afgheset waer, men soude de aelmoesen bequamelycker aen de dueren int uitgaen des volx versamelen, dan dat men sulx int midden der predicatie tot groote hindernisse des dienst Godes doen moet». Wij hebben bij deze aanvulling codex K gevolgd, omdat dit afschrift uit de synode zelve afkomstig is en derhalve gelijktijdig. 2) »classe». Ten onrechte heeft Rutgers »ecclesia»; vgl. ook den credentiebrieff bij Rutgers blz. 176.

[Het afschrift der acta van de provinciale synode van Dordrecht in codex K heeft terstond onder het »gheejndicht tot Dordrecht den 28 Junii, anno 1574'', waarmede de kerkenordering besloten wordt, de volgende eigenhandige onderteekeningen ¹⁾.]

CASPARUS HEYDANUS, praeses, manu propria ss.
 ARNHOLDUS CORNELIUS, scriba
 GERARDUS GALLINACEUS, verbi Dei minister Brilis.
 ANDREAS CORNELII, verbi Dei minister Brilis.
 ARNOLDUS DE STUER, verbi Dei minister in Sommelsdijck.
 ALBERTUS ALLAERDI ss., Goeree.
 JOANNES EMELS, menister uter Plaet.
 JOANNES OSSIUS, minister int Zuytlandt.
 ALARDUS THEODORI, minister verbi in Spikenes.
 JOHANNES WILHELMI, dienaer des woorts in den Nieuwenhooren.
 HERMANNUS GELDRAEUS, minister in Abbenbrouck, ss.
 JOHANNES STEINBERGIUS, nunc temporis minister in Gerflyht.
 JACOBUS ORPHANUS ²⁾, minister in Heenvliet.
 FLORUS GERARDUS, minister in Swartewaell.
 WILHELMUS ADRIANI, minister in Oostvoren.
 THEODORUS ROESTIUS, minister verbi Spiecken.
 EBERHARDUS BOMELIUS, minister verbi Dei in Abbenbrouck.
 JACOBUS JOHANNES LOEUFF, minister in Symonshaven ende Biert.
 ARNOLDUS MICHELS, minister verbi Dei in Oestvoern.
 HECTOR CLAESSEN SCHEPENE, minister te Rokaengen.
 AIAX WESTERWOLTH, minister yn Myddelharniss.
 JOANNES ANTONI, minister in Corendijck.
 FRANCISCUS GOOTENS, minister in den Niuenhooren.
 BALTAZAR DIJCK, minister in den Oudenboorn.
 JOANNES DORPIUS, minister in Dirxlandt.
 ADRIAEN JANSSEN, dienaer des godlicken woorts in Goedenreeden.
 ANDREAS HAGIUS, frisius, minister in Heenvliet.

[Op deze onderteekeningen volgen dan »de particuliere oft bysondere vraechstukken'', eigenhandig onderteekend door de volgende personen.]

CASPARUS HEYDANUS, praeses, nomine synodi propria manu ss.

¹⁾ Blijkbaar zijn deze handteekeningen, althans van Theodorus Roestius af, niet op den 28 Juni 1574 onder dit document geplaatst, maar werd in de classis Brielle deze kerkenordering van Dordrecht ook hun, die later in de classis geplaatst werden, ter onderteekening voorgelegd. Met A. Hagius was het folioblad vol Op het volgende blad volgen dan onmiddellijk de particuliere quaesties. ²⁾ »Orphanus''. Ten onrechte noemt Rutgers, *Acta* blz. 188, hem »Orphaeus''.

ARNHOLDUS CORNELIUS, scriba.

GERARDUS GALLINACEUS, verbi minister Brilis.

ANDREAS CORNELII, verbi minister Brilis.

JOANNES OSSIUS, verbi minister Zuytland.

HERMANNUS GELDRAEUS, minister in Abbebrouck.

HECTOR CLAYSSEN, minister in Ruckaeijen.

JACOBUS ORPHANUS, minister in Heenvliet.

JOHANNES STEINBERGIUS, nunc temporis minister in Gherfliht.

JOHANNES WILHELMI, minister in Nieuwenhooren.

JOHANNES GULHEMIUS, minister in Hellevoet.

WILHELMUS ADRIANI, minister in Oostvoren.

FLORUS GERARDUS, minister in Swartewaell.
